

Gyümölcsneveinkhez I.

A növények termésének, ehető gyümölcsének, mérgező bogyóinak, magvainak neveit történeti-etimológiai szempontból vizsgáló munkám során olyan elnevezésekre akadtam, amelyeket részben már szótároztak, a világhálón, a kereskedelemben rohamosan terjednek, elemző dolgozatokban azonban eddig nem szerepeltek. Igen sok – Magyarországon kívül honos – növény és gyümölcs elnevezését dolgozta föl értékes PhD-értekezésében Vörös Éva (*Egzotikus gyümölcsök magyar neveinek történeti-etimológiai szótára*. Debrecen, 1996), és ezzel nyelvünk szókészletének egy jelentős rétegének elemeit írja le. Néhány trópusi természetű gyümölcs neve, etimológiája kimaradt (ezek egy része azóta keletkezett). Számos egzotikus gyümölcsnek, noha kapható hazánkban, máig sincs magyar neve. Ugyanakkor igen sok délgyümölcs kapott – ha nem is mindig kifogástalan – magyar elnevezést. Ezek közé tartoznak az alábbi elnevezések.

A 14. századtól bukkannak fel a magyar írásbeliségben délgyümölcsök nevei. Egzotikus fajok leírása magyar szerzőtől pedig már a 16. századból ismert. Az erdélyi szász családban, 1490 körül született Maximilianus Transylvanus könyve 1523-ban jelent meg Kölnben, 1524-ben pedig Rómában *De Moluccis Insulis* címmel. Főleg hátsó-indiai (Maluccu-szigeti) növényeket nevez meg, köztük a szerezsendió termését, az édes és keserű narancsot, a citromot, a gránátalmát, a szágópalmát és a bételdiót. Az elsősorban indiai, de az ekkor fölfedezett amerikai egzotikus növények neveinek egy része már igen korán – Lencsés György (1570 k.) és Melius (1578) munkáiban – bekerültek a magyar orvosbotanika szaknyelvébe.

vízialma *J. Syzygium aqueum* (P. 516). Örökzöld, legfeljebb 20 m magas, elágazó koronájú fa. Fényes, piros, igen lédús a gyümölcse.

Összetett nevének *alma* utótagja a gyümölcs ízére, színére, alakjára utal. Az előtag pedig – akárcsak a latin szaknyelvi *aqueum* faji név – a különösen lédús termésre. A *vízialma* szó szerinti megfelelője a ném. *Wasserapfel* (EL.) ang. *water apple*, sp. *manzana de agua* 'ua.' (T.), cs. *vodni jablko*, ro. *măr de apă*, blg. *вода ябълка*, tör. *elma suyu*, ol. *pomo d'acqua*, fi. *vesiomena*, or. *водяное яблоко*, dán *vandæble*, sv. *vattenäpple* (KL.) terminus. Hasonló név még a ném. *Wasser-Wachsapfel* (uo.), tehát 'vízi viaszalma', ang. *water cherry* (W.), vagyis 'vízi cseresznye', le. *czapetka wodnista* 'vízi könnyező', ang. *watery roseapple* (EL.), azaz 'vízi rózsaalma'.

Társneve a *vizes jambóza* (P. 516), szó szerinti megfelelője a növény ném. *Wasserjambuse*, fr. *jambosier d'eau*, *jambolanier d'eau*, port. *jambo d'água* (KL.) és mal. *jambu air* (EL.) neve. A *jambóza* terminus már 1787-től adatolható a magyarban, Mátyus István Ó és Új Diaetetica című művében bukkann fel először, a *Syzygium jambos* (343) nevéként. Nemzetközi szó; vö. fr. *jambosier*, or. *яболоан*, *бжамболан*, ném. *Jambusenbaum* (VörösEgz. 99), ind., mal. *jambu*, port. *jambo*, *jambreiro* 'ua.' (EL.).

Társneve még a *jávai alma* (KL.), az ang. *Java apple*, ném. *Javaapfel* 'ua.' átvétele, az ugyan-csak a Jáva szigeti származásra utaló sp. *manzana de Java*, dán *javaæble*, norv. *javaeple*, sv. *javaäpple*, fi. *jaavanomena*, észt *jaava õunad*, or. *яванское яблоко*, *Ява яблоко*, lett *javas salas āboli*, le. *jablko jawajskie*, szlk. *jávské jablko*, port. *maçã de Java*, gör. *μηλο της Ιάβας* (uo.) nevek megfelelője.

A *Syzygium* nemzetségnév szemléleti háttere a növény sok összenőtt koronalevele; az 'összenőtt, összekötött' jelentésű gör. *syzygosz* szóra vezethető vissza. Más gyümölcsök nevével alkották a sp. *perita de agua*, azaz 'vízi perita', és a port. *ameixa de Java*, vagyis 'jávai szilva' (uo.) elnevezését. A litv. *surinaminis gvazdikmedis*, *australinis gvazdikmedis*, *gvazdikmedžio vaisius* (uo.) neve 'szurinami szegfűszeg fa, ausztráliai szegfűszegfa', illetve 'szegfűszeg gyümölcs' jelentésű. A vízialma további idegen neve a holl. *djamboe semarang*, *djamboe ajer*, fr. *jamalac*, *framboisier* (uo.), sp. *tambis* (EL.).

kormányzószilva *J. Flacourtia indica* (P. 377). Termése gömbölyű bogyó. A nagyon bő levű, üveges terméshús cseresznye zamatú, íze a savanyútól az édesig változhat.

A latin szaknyelvi *Flacourtia* nemzetségnév Madagaszkár francia kormányzója, E. de Flacourt (1607–1660) nevét őrzi. Rá utal a *kormányzószilva* elnevezés is, szó szerinti megfelelője az ang. *governor's plum*, sp. *ciruela gobernadora* (EL.), *ciruela del gobernador* (ENL.), port. *ameixa do governador* 'ua.' (KL.). Hasonneve a sp. *cerezo del gobernador* (uo.), azaz 'kormányzócsesznye'. Kifejezetten az ő nevével alkották a növény norv. *flacourtiaber*, litv. *indinė flakurtija*, or. *флакуртия индийская* (uo.), ang. *flacourtia indica*, *flacourtia ramontchi* és német. *echte Flacourtie* (W.) elnevezését. A lat. *indica* fajnév a növény honosságára utal.

Társneve a *batokószilva* (P. 43), az ang. *batoko plum* (W.), német. *Batokopflume* (ENL.), dán *batakobblomme* (KL.) részfordítása, továbbá a *maronszilva* (P. 174), valamint a *ramoncsi* (uo. 212), amely az ang. *ramontchi* (W.), német. *Ramontchi* 'ua.' (KL.) átvétele. Megvan más nyelvekben is; vö. holl., ol., norv. *ramontchi*, or. *флакуртия рамонтча* (uo.).

Számos idegen nyelvi nevét a Madagaszkár földrajzi névvel alkották; vö. fr. *prunier de Madagascar*, ang. *Madagascar plum*, *batoko Madagascar plum* (W.), port. *ameixa de Madagascar*, német. *Madagaskarpflume* (ENL.), sp. *ciruela de Madagascar* (EL.), fr. *prune malgache*, holl. *madagascarprium* (KL.), azaz 'Madagaszkár-szilva'. További neve az ang. *indian plum*, hindi *bilangra*, *kañcu*, tamil *malukkarai*, *sottaikala*, viet. *muôn quàn*, *ân do* (uo.), mal. *kerkup kechil*, thai *ta-khop-pa*, tag. *bitongol*, *bolong*, *palutan*, fr. *grosse prune de café* (W.). Afrika egyes részein *kokowi*, Sri Lankán *uguressa*, Burmában *na-yu-wai* (uo.).

bengálíbirs *J. Aegle marmelos* (P. 292). Az Indiai szubkontinensen és ettől keletre több országban termesztett fa. Lédús termése narancssárga, erősen aromás illatú.

A fajt a gyümölcséről és honosságáról nevezték el, a *bengálíbirs* név az ang. *Bengal quince* 'ua.' (KL.) tükörfordítása. Szó szerinti megfelelője a fr. *cognassier du Bengale*, or. *бенгальская айва* és az ol. *cotogno del Bengala* 'ua.' (uo.). Az ol. *cotogno d'India* 'indiai birs', a gör. *βεγγάλησ φρούτων* (uo.) 'bengáli gyümölcs' jelentésű. Más idegen nyelvekben nem a birshez, hanem más gyümölcsökhöz hasonlítják. Ilyen az ang. *wood apple* [faalma], *stone apple* [kőalma], fr. *orange du Malabar* [malabári narancs] (W.), holl. *slijm appelboom* [nyálkás almafa] (EL.).

Latin fajneve a növény port. *marmelos*, *marmelada* (T.) (vö. ang. *marmalade* 'birslekvár'), port. *marmelos de Bengala*, *marmeleira da Índia* (KL.) neve alapján keletkezett. A szaknyelvi nemi terminus pedig a lat. *Aegle*, amely a görög *Aigle* névből származik, a mitológiában a Heszperidák egyike, aki nyárfává változott.

Azonos etimológiai csoportba tartozik önállóan, illetve összetételekben előtagként a bengálíbirs az *bael fruit*, sp. *bael*, német. *Baelfrucht*, tag. *bael* (ENL.), fr. *bael*, or. *баиль*, dán, norv. *bael-frugt*, sv. *baelfrukt*, fi. *baelhedelmä*, észt *bael puuvili*, cs. *bael ovocný*, szlk. *bael ovocie*, ro. *fructe bael*, blg. *баиль плодове*, tör. *bael meyve* (KL.), ang. *bael* (W.) neve. A végső forrás minden bizonnyal a bengálíbirs szingaléz *beli* (uo.) elnevezése.

Az Indiában használatos szanszkrit *bilva*, *bilwa*, tamil *vilva* (*maram*, *pazham*) (uo.) névből való a sp. *milva*, lett, cs., szlk., le. *bilva* 'ua.' (KL.). További idegen nyelvi neve a holl. *slijmappel*, azaz 'nyálkaalma', a szanszkrit *shreephal*, litv. *saldžiųjų belu* (uo.), malajalam *koovalam*, telugu *maredu*,

óhindi *sir phal*, konkáni *gorakamli*, mal. *pokok maja batu*, kannada *belada hannu*, thai *matum* (W.), ar., perzsa *shul*, le. *kleiszcze smakowite*, viet. *cây bao nao* (EL.).

báronyalma J. *Diospyros discolor* (blancoi) (P. 360). Az Ebenaceae (ébenfafélék) család tagja. Akár 30 m magas, örökzöld, édes gyümölcsű fa.

Nálunk 1807-ben jelenik meg először a *Diospyros* nemzetség leírása a botanikai irodalomban, Diószegi és Fazekas fűvészkönyvében a *Diospyros* neve *kőbogyófa*: „Bogyója nagy a’ tsészében ül, 8 kőmag benne” (MFűvK. 252).

A *báronyalma* elnevezés a gyümölcs angol *velvet apple* (W.) nevének tükörfordítása. A névadás szemléleti háttere egyrészt az, hogy a növény bogyótermése tömött, finom szörzetű, másrészt pedig az, hogy mérsékeltén lédús gyümölcs húsa almához hasonló ízű. Megvan az oroszban is: *вельвет яблоко* ’ua.’ (KL.). Hasonneve az ang. *velvet persimmon* (W.), azaz ’bárony datolyaszilva’. A litvánban pedig *filipinini persimonas* (KL.), vagyis ’Fülöp-szigeteki datolyaszilva’.

A *Diospyros discolor* társneve a *mabolo* (T.), ez a ném. *Mabolo* vagy az ang. *mabolo* (EL.), bossing sa *mabolo* ’ua.’ (W.) átvétele. Nemzetközi szó; vö. port. *mabolo* (uo.), fr., sp., ol., holl., dán, norv., sv., fi., észt, lett, le., cs., szlk., ro., blg., tör. *mabolo* ’ua.’ (KL.). A végső forrás a fil. *mabolo* (uo.; R. 1886: JH. 85; 1920: MT. 373) név, jelentése ’hajas’, a gyümölcs szőrös külsejére utal. A filippínó gyümölcsnév a botanika szaknyelvbe is bekerült, a növény binominális terminusában a latin faji név lett: *Diospyros mabolo* (JH. 85). Míg a Fülöp-szigeteken őshonos növénynek a bennszülöttek *mabolo* nevével inkább a gyümölcsét jelölik, az egész fa neve a *kamagong* (W.), *camagón*, *camagúan*, *camagúan* (Elmer 1903: 45) általában. További neve a fil. *amagá* (uo. 15), *malatálang*, *malatápay* (uo. 82), *tagoísmón* (uo. 107), *amago* és a *talang* (JH. 85).

Igen híres a fája, mert rendkívül sűrű és kemény. Mint több más, nagyon kemény, szinte törhetetlen fát, ezt is hívják ang. *ironwood* (W.), azaz ’vasfa’ néven. A németben *schwarzes Manila-Ebenholz* ’*Diospyros Mabolo*’ (JH. 85) a neve, ennek az évkönyvnek a *Zusammenstellung der in den europäischen Handel gelandenen Ebenholzer* (Az európai kereskedelembe kerülő ébenfák összeállítása) című fejezetében említik. Mivel a gyümölcs aromája hasonló a krémsajhoz, az illata kellemetlen, a rothadt sajtra vagy macska ürülékre emlékeztet, a franciában *caca de chat* (W.), azaz ’macskaürülék’ elnevezést kapott a Reunion szigeteken. Az indonéz szigetvilágban *bisbul* (EL.) a neve. A binominális latin névben a *discolor* faji terminus ’színes’ jelentésű. A nemzetség latin szaknyelvi neve ókori eredetű, már Theophrasztosznál (*Historia plantarum*) olvasható a *diospyrosz*, *diospyron* gyümölcsnév, amely a *diosz* ’istení’ és a ’mag, szem’ jelentésű *pyrosz* görög szavak összetétele.

szalámifa J. *Kigelia africana* (P. 232). Nyugat-afrikai növényt jelöl. Értékes, 5–7 kg-os, különleges termése miatt elterjedt a trópusokon.

A *szalámifa* társneve a *kolbászfa* (MNöv. 106). Korábbi növényesztárakban (Csapó, MFűvK., Wagner, Graumann, Cserey) nem említik egyiket sem, népnyelvi neve sem alakult ki. A magyarban a két terminus a növény ném. *Leberwurstbaum*, ang. *sausage tree* (EL.) nevének mintájára keletkezett az újabb botanikai szaknyelvben; vö. még fr. *arbre à saucisses*, or. *колбасное дерево* (uo.), afr. *worsboom* (W.). Alakleíró elnevezés. A névadás szemléleti alapja a növény májas harkához vagy vaskos szalámihoz hasonló hatalmas, kemény héjú termése. A szvahili nyelvben *mbungati*, *mwegea*, *mnyegea*, *mvongonya* (uo.) a neve.

A binominális tudományos névben a latin *Kigelia* nemzetségnév forrása a szalámifa hazájában, Mozambik partjain beszélt makua nyelvi ősi növénynev, amely először 1852-ben bukkan fel tudományos műben: *kigeli-keia* (Georg Christian Wittstein: *Etymologisch-botanisches Handwörterbuch*. Ansbach). Wittstein szótárában egyébként a növénynevek eredeti értelmének magyarázatai között ugyan számos – részben ókori szerzők naiv szófejtését kritikátlanul átvevő, megismétlő – téves etimológiát, ám a szótörténetre hasznos adatokat is találunk. A szaknyelvi latin genusnévből való a szalámifa litv. *kigeliija* (EL.) neve. A latin faji név pedig arra utal, hogy a növény hol őshonos:

africanus 'afrikai'. A régebbi latin *Kigelia pinnata* elnevezésben a faji név a 'szárnyalt, szárnyasan összetett' jelentésű lat. *pinnatus* szóból való, és a lomblevelekre utal.

emeletfa, nagylevelű J. *Terminalia catappa* (P. 79). Jellegtelen fürtös virágát követik nagy, erősen lapított, bordópiros, mandulaszerű termései. Ennek magját nyersen vagy pörköelve fogyasztják.

Az *emeletfa* elnevezés a szabályos szinteken elágazó tengelyszerű ágakra utal, terebélyes ágrendszere markáns, vízszintes emeletekre tagolódik. Ezek végén nőnek a csoportokban fejlődő nagy levelek, ezen alapul a *Terminalia* nemzetségnév (< lat. *terminalis* 'határ-, vég-', illetve *terminus* '[á]gcsúcs, vég, hegy').

A nagylevelű emeletfa magyar társneve a származási helyre, valamint a gyümölcsre utaló *indiaimandula* (uo.), a ném. *indische Mandel* (ENL.) vagy az ang. *indian almond* 'ua.' (KL.) átvétele. Nemzetközi név; vö. fr. *amandier des Indes*, sp. *almondro de la India*, port. *amendoeira da India*, or. *индийский миндаль*, dán, norv. *indisk mandel*, sv. *indian mandel*, fi. *indian manteli*, észt *India mandel*, blg. *индийски бадем*, lett *indian mandele*, litv. *indijos migdolų*, szlk. *indický mandľovník*, ro. *migdale indian*, tör. *hint badem* 'ua.' (uo.).

Hasonlóan a növény élőhelyére utal, 'trópusimandula' jelentésű fr. *amandier des tropiques*, or. *тропический миндаль*, dán, norv. *tropisk mandel*, holl. *tropische amandel*, sv. *tropisk mandel*, fi. *trooppinen manteli*, észt *tropical mandel*, lett *tropiska mandele*, litv. *atogrąžu migdolų*, cs. *tropický mandľovník*, ro. *tropicale migdale*, blg. *тропическу бадем*, tör. *tropik badem*, gör. *τροπικών αμύγδαλα* (uo.) elnevezése, a lengyelben *katepangu tropicala* (uo.), azaz 'trópusi katappa'. Ugyanígy holl. *Singapore-amandel* (uo.), ném. *Singapurmandel* (ENL.), illetve *Strandmandel* (M.), port. *amendoeira da praia* (W.), cs. *mořský mandľovník*, le. *migdalcwa morskiego* (KL.), azaz 'strandmandula, tengerimandula'. Egyszerűen mandulának is hívják mandulaszerű termései miatt: fr. *badamier*, *amandier*, sp. *almendra*, ol. *albero del mandorlo*, holl. *amandel* (uo.).

Egyéb társneve a *katappa* (P. 138), a binominális tudományos névben lévő lat. *catappa* fajnév átvétele. A növénynek az indonéz szigetvilágban használatos *catapang*, *kétapang* (Madura, Ampong szigetek) és *kétapang* (Szumátra, Jáva) (G. 134) nevéből származik. A magyar terminus a ném. *Katappen(baum)* 'ua.' (uo.) átvétele lehet; vö. még mal. *ketapang* (EL.), or. *kamanna* (KL.). További neve a port. *castanhola*, *chapéu de sol* (uo.), azaz 'kasztanyetta', illetve 'nap kalap'.

A fekete emeletfa '*Terminalia chebua*' (P. 79) társneve a *mirobalan* (uo.), a szlovénben ugyancsak *mirobalanovec* (EL.) a faj neve. További idegen nyelvi elnevezése a tag. *talisay*, viet. *bàng*, ang. *false kamani*, *tropical almond* (uo.), *Singapore almond*, fr. *amande des tropiques*, sp. *almondro de India* (ENL.), ang. *bengal almond*, *ebelebo*, *malabar almond*, *sea almond*, *beach almond*, *talisay tree*, *umbrella tree*, port. *abrofo nkatie* (akan), kreol *zanmande* (W.).

cseresznyeszilva J. *Prunus cerasifera* (P. 66). Nyugat-Ázsiában, a Kaukázus környékén őshonos gyümölcsfa. A vadonban is él, az ottani kiránduló gyermekek kedvenc gyümölcse.

Tükörszó, a ném. *Kirschpflaume* 'ua.' (Boerner 371) vagy az ang. *cherry plum* 'ua.' (EL.) szó szerinti fordítása. Vö. még holl. *kerspruim*, fr. *prunier-cerise*, hv. *crvenolisna šljiva*, le. *šliwa wiśniowa*, sv. *körbärsplotmon*, szerb *црвенолисна шљива*, tör. *kiraz eriği* (W.), fr. *prunier cérasifere*, ol. *ceresa brugno* (T.), *ciliegio susino*, dán *kirsebærblomme*, norv. *kirsebærplomme*, fi. *kirsikkaluomun*, lett *kiršveida plūme*, cs. *slivoň třešňová*, szlk. *slivka čerešňoplodá*, blg. *crvenolisna džanka*, gör. *κεράσι δαμάσκηνο* 'ua.' (KL.). A latin szaknyelvi *cerasifera* fajnév 'cseresznyehordozó' jelentésű.

Társneve a *paradicsomszilva* (P. 66). Ugyancsak a szilva gyümölcsnévvel alkotott neve a sp. *ciruela chabacana* (T.), azaz 'cifra szilva', *ciruelo rojo* (KL.), vagyis 'vörös szilva', *ciruelo de jardín* (W.), port. *ameixeira de jardim*, azaz 'kerti szilva', ném. *Zierpflaume* 'díszszilva', észt *haraline ploomipuu* 'villás szilva', litv. *kaukazinė slyva* 'kaukázusi szilva', dán *blodblomme* 'vérszilva', ro. *corcodușul* (KL.).

Egyéb társneve a *mirabolán*, *mirobalán* (uo.); első felbukkanása 1570 k. Lencsés Györgynél: sárga *mirobalanum* (ArsMed.). Hasonló hangzású a *mirabella* 'Prunus domestica subspecies syriaca' elnevezés, de etimológiailag nem tartozik össze vele a *mirobalán* 'Prunus cerasifera varietas myrobalana'. Lippay Posoni kertjében 1667-ben már olvasható: „vaygon néhútt egy idegen szilvaszabású, a kit *Mirabolánának* nevezek”. A cseresznyeszilva korábbi tudományos neve is *Prunus myrobalana*, a latin fajnév megfelelője megvan más nyelvekben is; vö. fr. (*prunier*) *myrobolan*, ang. *myrobalan*, *myrobolan* (*plum*), ném. *Myrobalane*, sp. (*ciruela*) *mirobólana*, *mirobolán*, port. (*ab-runheiro*-)*mirobolano*, *mirabolano* (T.), dán *mirabel*, cs., szlk. *myrobalán*, tör. *myrobolan* (KL.), ol. *mirobalano*, kat. *mirabolà*, or. *μυροβάλανα*, sp. (*ciruelo*) *mirobalan* 'ua.' (EL.). Azonos etimológiai csoportba tartozik a gyümölcs le. (*sliwa*) *alycza* (KL.), tör. *alyç* (uo.), abház *αχάαα*, az. *alça*, or. *алыча*, ukr. *алыча* (W.) elnevezése. További idegen nyelvi neve a gör. *κορομηλιά*, ol. *amolo* (uo.) és a sp. *guindo* (EL.).

araukária J. Araucaria (P. 34). A 19 ma is élő araukária faj legtöbbje a Csendes-óceán délnyugati térségéből származik, kettő Dél-Amerika déli részén honos.

A nemzetség és egy faj latin szaknyelvi neve Chile *Arauco* tartományára és az Andokban élő *arauco* (araukán) indiánokra utal, akik betakarították és ették az araukíamagvakat. A növény sp. *araucana*, *pino araucana* (EL.) neve terjedt el. Nemzetközi szó; vö. ném. *Araukarie*, fr., sp. *araucaria*, észt *araukaaria*, lett *araukārija*, litv. *araukarija*, le., fi. *araukaria*, szlk. *araukária*, or., blg. *araykarija*, tör. *arokaryasi*, gör. *αραουκάρια* 'ua.' (KL.).

A *chilei* (vagy *andoki*) *araukária* 'Araucaria araucana' mai elnevezései jelzős szerkezetek, az araukária megfelelőihez a származásra utaló fajnevet kapcsolták; vö. fr. *araucaria du Chili*, ném. *chilenische Araukarie*, le. *araukaria chilijiska*, ukr. *арайкарія чилійська*, litv. *čilinė araukarija*, szlk. *araukária andská* (uo.). Szintén származására utal az ang. *chile nuts*, *chilean pine*, sp. *pino chileno*, cs. *blahočet chilský* (uo.) elnevezés. Más néven *pikkelyesfenyő*, *chileifenyő* (P. 303), *dél-fenyő*, *pehuén* (T.) (< sp., port. *pehuén* [EL.]). Nagy-Britanniában 1850 előtt *Joseph Bank pine* vagy *Chile pine* (W.); vö. ang. *chilean pine*, ro. *pin chilian*, port. *pinheiro do Chile* (KL.), azaz 'chilei fenyő', sp. *piñonero* (EL.). Az angolban *monkey puzzle tree* (uo.), a franciában *désespoir des singes* (W.), azaz a „majmok kétségbeesése” volt a faj neve. További idegen nyelvi neve a dán *abetra*, holl. *slangenden*, kecsua *piwin*, sv. *brödgran* (EL.).

A *brazíliai araukária* 'Araucaria angustifolia' (P. 303), a *parana fenyő* (a tupi indiánok paraná 'tenger' szavából, amely Pará város fekvésére utal), *keskenylevelű fenyő* (uo. 34), *brazilifenyő* (uo. 55). Az *ausztráliai araukária* 'Araucaria bidwillii' a bunyabunyafenyő (l. ott).

hólyagcseresznye J. Physalis (P. 90). Nemzetségnév, a földcseresznye (P. 454) társneve.

Már 1807-ben fölbukkan a *hólyag-tseresznye* (MFüvK.), 1911-ben *hólyagcseresznye fű* 'ua.' (Nsz.). A ném. *Blasenkirische* 'ua.' (PbF. 351), ang. *bladder cherry* 'Physalis alkekengi' (W.) tükörszava. A latin szaknyelvi *Physalis* nemzetségnév a növény felfúvódott termésére utal, ebben a hólyagszerű képződményben fejlődnek a cseresznyeszerű gyümölcsök. A *Physalist* Linné alkotta a görög *physza* 'hólyag' szóból; metaforikus terminus. Ennek mintájára keletkeztek a földcseresznye megfelelő társnevei.

elefántfülfá J. Enterolobium cyclocarpa (P. 79). Ez a trópusi aljnövény tetszetős szobanövény is. Piros, kukoricacsőszerű termései igen mutatósak.

A növény gyümölcse kerek, a fa *elefántfűl* szaknyelvi nevének ez a szemléleti háttere. A gyümölcs alakjára utal ugyanis a latin szaknyelvi fajnév is, a *cyclocarpa* (< lat. *cyclus* < gör. *kýklosz* 'kör' és *karpósz* 'gyümölcs'). A magyarba a növény ang. *elephant ear tree* (W.) neve kerülhetett. Társneve a szintén alakfestő *díszhüvelyfa* és *koronghüvelyfa* (P. 79). Az *Enterolobium* nemzetségnévet a 'bél, belsőség' jelentésű gör. *éteron*, *éntera* és a *lóbion* 'kis hüvely' szavakból alkották, mivel

a hüvely, a burok kívül borszerű. Idegen nyelvi neve az ang. *guanacaste*, *caro caro*, *devil's ear*, sp. *parota*, *orejón*, *conacaste*, nahuatl *huanacaxtle* (W.), ang. *monkey soap*, *earpod tree*, fr., ném. *Guanacaste* (EL.).

kannibálparadicsom J. *Solanum uporo* (P. 136). A Fidzsi-szigetéről származik, piros, paradicsomszerű gyümölcsseit nyersen vagy feldolgozva fogyasztják.

A név az ang. *cannibal's tomato* (T.) vagy a ném. *Kannibalentomate* 'ua.' (W.) elnevezés tükröfordítása. A németben az összetétel *Kannibal* előtagjának német megfelelőjével is alkottak nevet; vö. *Menschenfressertomate* 'ua.' (uo.), azaz 'emberevő paradicsom'. A szokatlan nevet azért kapta a növény, mert a Fidzsi-szigeten élő egykori kannibál törzsek arra használták gyümölcsét, hogy az emberhúst könnyebben emészthetővé tegyék, ezzel fűszerezték, illetve a gyümölcsökből készített szósszal ették a peccenyét. A ném. *Menschenfressertomate* nevet Berthold Seemann adta, az összetételben a faji jelző jól tükrözi a szintén általa adott tudományos *Solanum anthropophagorum* Seem. (Bonplandia 9: 258, 1861; 10: 274, 1862) nevet, a latin *anthropophagorum* fajnevén is hasonló jelentésű.

A *kannibálparadicsom* terminus szó szerinti megfelelője elterjedt szinte minden európai nyelven; vö. fr. *tomate de cannibale*, sp. *tomate del canibal*, port. *tomate del canibal*, ol. *cannibale del pomodoro*, or. *помидор каннибала*, holl. *kannibaal de tomaat*, dán *kannibals tomat*, norv. *kannibals tomat*, sv. *kannibal's tomat*, fi. *kannibaali n tomaatti*, észt *inimsööja's tomati*, lett, litv. *Kanibāla's tomāts*, le. *pomidor kanibala*, cs. *lidojed to rajče*, szlk. *lidojed to paradajka*, ro. *canibalic de roşii*, blg. *домата на човекоядец*, tör. *yamyam's domates*, gör. *ανθρωποφάγος της τομάτας* 'ua.' (KL.).

Társneve a *zöld ebszőlő*, megfelelőit hasonlóan a *zöld* faji jelzővel alkották; vö. ang. *green nightshade*, ném. *Grüner Nachtschatten*, dán, norv. *grøn natskygge*, fr. *solanacée verte*, sp. *dulcamara verde*, port. *erva-moura verde*, or. *зеленый паслен*, lett *zaļa naktene*, litv. *žalia koralina*, le. *zielona psianka*, szlk. *zelená baklažán*, ro. *verde nopții*, blg. *зелен паслен* (uo.); a törökben *yeşil itüzümü* azaz 'fekete nadragulya', gör. *πράσινο στρώχνος* (uo.), vagyis 'zöld nadragulya'.

ausztrál gardéniafa J. *Atractocarpus fitzalanii* (EL.). Ausztrália trópusi Queensland tartományában honos fa, illatos gyümölcsseit bőségesen hozza. Kerek vagy ovális alakú termését frissen fogyasztják.

Priszter még nem szótárázta (MNöv., P.). A növény nevét élőhelyéről, illetve onnan kapta, hogy fényes, sötétzöld, ovális leveleivel és kellemes illatával a csodaszép virágra, a gardéniaira hasonlít. Az angolban *brown gardenia* (W.), azaz 'barna gardénia' a neve (a *gardénia* nemzetségnév a 17. és a 18. században élt angol orvos és természetkutató, Alexander Garden nevét őrzi.)

Az ausztrál gardéniafa társneve a *sárga mangosztán* (T.), amely az ang. *yellow mangosteen* 'ua.' (W.) tükröfordítása. A névadási szemlélet háttere a gyümölcs sárga héja és mangosztánhoz hasonló íze. A növénynek 1999-ben Christopher Puttock és Christopher Quinn adta a régi *Randia fitzalanii* terminus helyett a ma érvényes binominális latin szaknyelvi nevet az új rendszertani besorolásával. A nemzetség egykori elnevezése az angol botanikus, Isaac Rand nevét őrzi. A lat. *fitzalanii* fajnevet eredetileg a német természettudós, Ferdinand von Mueller adta Eugene Fitzalan tiszteletére, aki először gyűjtötte a növényt. Az *Atractocarpus* nemzetségnév pedig a gyümölcs alakjára utal, a gör. *atraktosz* 'orsó' és a *-carpus* 'gyümölcsös' szavak összetétele. Puttock 1999-ben írta le a *Randia fitzalanii tenuipes* alfajt. Az alfaj elnevezését a lat. *tenuis* 'karcsú' és a *pes* 'láb' szóból alkották.

lampionnövény J. *Physalis alkekengi* (P. 157). A nemzetségnek Magyarországon is előforduló fagy-tűrő faja. Ősszel beéró különös terméséért nevelik a kertekben.

A botanika régebbi magyar szaknyelvében (pl. Nsz.) használták a *fizálistz* (P. 89) terminust a *Physalis alkekengi* neveként. Ennek mai szaknyelvi elnevezése a *lampionnövény* (R. 1911: Nsz.). Német eredetű, a ném. *Lampionspflanze* 'ua.' (Boerner 156) tükröfordítása. Megvan a hollandban is a *lampionplant* 'ua.' (EL.). A csészelevél a termés érésekor interkaláris növekedéssel nagy, fel-

fűjt alakot vesz fel, körülöleli a termést. A növényt ezért a 3–4 cm-esre felfúvódó csészeképződményéért nevezik *lampionnövénynek*. Olyan, mintha apró színes lampion függne a levél hónaljából. Hasonneve a németben *Lampionblume* (uo.), a magyarban *lám pácska* (Nsz.). A *japán* (vagy *kínai*) *lampionnövény* (W.) elnevezés megfelelője a fr. *lanterne japonaise*, ol. *lanterne cinesi*, ang. *chinese lantern*, jap. *lantern* (T.). Az angolban *bladder cherry*, *winter cherry* (W.) társneve is használatos, azaz 'hólyagcseresznye', illetve 'téli cseresznye' a *Physalis alkekengi*, Japánban pedig *hōzuki* (uo.) az elnevezése.

korallberkenye J. *Photinia* (P. 147). Kis almatermésű, örökzöld dísznövény, fényes, vörös a gyümölcse. Hazánkban is egyre népszerűbb a kertbarátok körében.

Összetett nevében a *korall* előtag arra utal, hogy az újonnan fejlődő hajtások csúcsain a levelek tűzpiros színűek. A név utótagja pedig a korallberkenye rendszertani besorolása alapján keletkezett. Társneve a *mirtuszgalagonya* (uo.), két más növénynév összetétele. Az utóbbi név a virágok illatára utal, amelyeknek enyhe, a galagonyára emlékeztető illata van. A latin szaknyelvi *Photinia* nemzetségnevet a 'fénylik' jelentésű gör. *photeinosz* szóból alkották, a növény német neve is *Glanzmispel* (PbF. 349), azaz 'fényes naspolya'. A növény fénylő levele volt a névadás szemléleti háttere. További idegen nyelvi neve a cs. *blýskalka*, le. *głogownik* (EL.).

Számos faja közül az angol nevén *taiwanese photinia* (uo.), nálunk *bőrlevelű korallberkenye* 'Photinia serratifolia' (P. 147) latin szaknyelvi *serratifolia* fajneve 'fűrészkes levelű' jelentésű, a növény szálkásan fogazott széllü leveleire utal. A *bőrlevelű* faji jelzót a magyarban azért kapta, mert fő díszértékét fényes, bőrnemű levelei adják egész évben. Nálunk talán a legfontosabb a *hibrid korallberkenye* 'Photinia fraseri' (uo.), ang. *red Robin* (Mimi.hu), *Fraser's photinia*, *red tip photinia* (EL.), a díszfaiskolák, kertészeti áruházak kínálatában, a kerti termékek katalógusaiban *vörös* vagy *piros korallberkenye* a neve. Az angolban *oriental photinia* (uo.) nevű *Photinia villosa* a botanika magyar szaknyelvében a *japán korallberkenye* (P. 147) nevet kapta.

ülőpálma, nyeles J. *Salacca wallichiana* (P. 488). Az *Arecaceae* (pálmafélék) családba tartoztik, Thaiföldön gyakran, Burmában és a Maláj-félszigeten elszórta természetik.

A nemzetség neve magyarul *ülőpálma*. A *nyeles ülőpálmáról* Genaust nem ír, sőt szerinte (G. 551) az egyetlen faj a *Salacca zalacca*. Ez az *ehető ülőpálma* (P. 263), társneve a *szalacka*, *szalakkapálma* (uo.); R. 1787: *Zalacca* (Mátyus: Ó és Új Dietetica, 343) szerepel Vörös Évánál (153), aki szerint a latin szaknyelvi név átvétele a *szalacka*. Az angolban is *salak* (W.), *salac palm* (EL.), *thai salak* (KL.) a *Salacca zalacca* és a *Salacca edulis* neve.

Ugyan a *nyeles ülőpálma* 'Salacca wallichiana' (szinonim nevek: *Salacca beccarii* Hook. *Salacca macrostachya* Griff., *Calamus zalacca* Roxb.) a szalakkapálmához nagyon hasonló faj, ám ettől a narancs-barna, viszonylag vékony héjú termésében különbözik, amelyet kézzel könnyű feltörni. A dán származású brit botanikusról, Nathaniel Wallichról, az 1830 és 1832 között megjelent háromkötetes *Plantae Asiaticae rariores* szerzőjéről elnevezett faj a *Salacca wallichiana*. Wallich a kalkuttai botanikus kert igazgatója volt, kb. 8000 növényfajt (!) hozott Európába Délkelet-Ázsiából. A latin szaknyelvi nemi név pedig a növény indonéz *salak*, *sala* (G. 551) nevéből keletkezett, számos nyelvbe átkerült; vö. a nyeles ülőpálma ottani fil. *sala*, mal. *salak kumbar*, thai *sala* (WA.) neveivel, továbbá ném. *Rakum-Salak* (ENL.), *Salak-Palme*, ang. *salak palm*, litv. *salakpalmė*, holl. *rakumsalak* (KL.), sp. *salak* (T.), dán *salak*, sp. *salaca* 'Salacca zalacca' (www.plantnames.unimelb.edu.au).

A nyeles ülőpálma neve egységes az európai nyelvekben: sp., port., ol., or., dán, norv., sv., fi., észt, lett, le., cs., szlk., ro., blg., tör. *rakam*, ném. *Rakam*, *Rakam-Baum*, fr. *rakam*, *rackam*, *rackam le rouge* (KL.), ang. *rakum palm*, nyilván a növény mal. *rekam* vagy thai *rakam* (www.plantnames.unimelb.edu.au) neve alapján. Burmában *yengam* (WA.) az elnevezése.

cseresznyemirtusz J. Eugenia (P. 66). A mirtuszfélék családjába tartozik. Brazília déli részén őshonos.

A *cseresznyemirtusz* nemzetségnév a német *Kirschmyrte* 'Eugenia' (Boerner 371) megfelelője, tükörfordítással került a botanika magyar szaknyelvébe. A svédben is *körsbärsmyrte* (W.) a neve. Az összetétel előtagja a gyümölcs cseresznyeszerű termésére utal, az utótag pedig régi szavunk, a *myrtusfa* név már a Murmelius-féle szótárban (1533) felbukkan. Olvasható Lencsés György kézirat orvostanikai művében, az *Ars Medicában* (1570 k.), Melius Herbariumában (1578), Calepinus szótárában (1585), Szikszai Nomenclatorában (1590), Szenczi Molnár Albert szótárában (1604) és Pápai Páriz Ferenc *Pax Corporisában* (1690). Diószegi Sámuel 1813-ban megjelent *Orvosi Fűvész Könyvében* *mirtus*. A növény – görög eredetű – latin nevéből nemzetközi szó lett.

A cseresznyemirtusz német társneve a *Gewürznelkenbaum* (PbF. 173). Az *Eugenia* nemzetségnév pedig Linnétől származik, a francia származású osztrák államférfi és katona, Eugen von Savoya-Carignan (1663–1736) nevét őrzi, aki a tudomány és művészet támogatója volt. A *brazil cseresznyemirtusz* 'Eugenia brasiliensis' (P. 66) terminusban a *brazil* előtag a latin faji név megfelelője, a növény származására utal. Akár a latin szaknyelvi elnevezésben a *brasiliensis* fajnév, illetve néhány idegen nyelvi nevében, vö. ang. *grumix-aneira of Brazil*, *brazil eugenia*, *brazilian cherry*, fr. *cerisier du Brésil* (EL). További neve a fr. *bois de nêfle* (uo.).

páfrányfenyő J. Ginkgo biloba (P. 198). Rendjének egyetlen élő képviselője, annyira elüt a ma élő összes növénytől, hogy egyikkel sem hozható közelebbi rokonságba. Magja a kínai és a japán konyha különlegessége.

Magyar neve, a *páfrányfenyő* onnan származik, hogy páfrányra emlékeztető levelei vannak, törzse felépítése és a termése pedig a fenyőfélékre hasonlít. Néhány tulajdonsága valóban a páfrányokra utal, például a csillós hímivarsejt, a villás levélerezet, másban viszont – a növekedésében és a hajtásszerveződésben – a fenyőkre hasonlít, így átmenetet alkot közöttük. Hirase japán kutató 1895-ben fedezte fel, hogy a virágok megtermékenyítését mozgó spermasejtek végzik. Ez fenyőféléknél nem fordul elő, csak páfrányoknál. Rendjének egyetlen élő képviselője. Charles Darwin (1809–1882) ezért „élő kövület”-nek hívta, német szerzők pedig „túlélőművész” néven is említik.

Társneve a *ginkófa*, *ginkó* (P. 97), *gingó*, *ginkgófa*, *ginkó* (MNöv. 146; R. 1911: *kétkarélyú ginkgófa*, *ginkgófa* 'Ginkgo biloba' [Nsz. 125]). A 16. században egy kínai író a levelek úszóhártya alakja miatt *ya chio*, azaz 'kacsaláb levelű' fának nevezte. A Ginkgo biloba későbbi kínai és japán *yin xing* (*ichō* vagy *ginnan*) (W.) neve változott azután *ginkyora*. A kínaiában a magvas gyümölcsök és diók neve *gan-guó* (*guó* 'gyümölcs, zöltség'), a japánban *gin-kyó* (G. 266) (< *gin* 'ezüst', *kyó* 'mandula, szilva'). Ma a növény binominális neve a *Ginkgo biloba*. (Goethe az eredeti *Gingo* kifejezést használta, egyik híres verse a Gingo Biloba című.) A latin szaknyelvi terminus első tagja ugyanis a német utazó, Engelbert Kaempfer útbeszámoló könyvében található sajtóhibából keletkezett *Ginkgo* név (a növény első botanikai leírása ettől a német orvostól származik 1712-ből, *Amoenitates Exoticae* című kötetében említi). A pontosabb és az eredetihez inkább hű átírás *ginkio* vagy *ginkjo* lett volna.

A Kaempfert-féle könyvben *ginkgóként* szereplő fa nevét vette át Carl Linné is 1771-ben, a szaknyelvi binominális *Ginkgo biloba* terminust ő alkotta. A második tag, a faji név a jellegzetes dupla lebenyű levéllapra utaló *biloba* (< latin *bi* 'kétszeres' és görög *lobosz* 'folt, lebeny'). A latin elnevezést többen megkísérelték megváltoztatni, de nem jártak sikerrel. A növény levelei emlékeztetnek a szétnyitott ujjakra, innen kapták a legrégebbi maradványok *Ginkgo digitata* nevüket. A németben is megvan a *Ginkgobaum*, *Gingkonuss* (G. 266), azaz 'ginkófa, ginkódió' elnevezés; vö. még ang., cs., fr., sp., port., ol., or., holl., dán, le., lett, norv., sv., fi. *ginkgo*, gör. *γίνκο*, blg., ném. *Ginko* 'ua.' (KL.), kat., ro., szerb, szlk. *ginkgo*, jap. *ginkyo*, lett *ginki*, gör. *γίνκο*, ukr. *гінкго дволопатево*, w. *coeden ginco*, hv. *dvorežnjasti ginko*, fehéror. *гінкго двухлопатево* (EL.). További neve az ész

hõlmikpuu, lett *divdaivu ginks*, litv. *dviskiautis ginkmedis*, le. *mitorząb*, *mitorząb japoński*, *mitorząb dwuklapowy*, cs. *jinan dvoulaločný*, tör. *japon eriği*, *mabet ağacı* (uo.).

Társneve a németben a *Mädchenhaarbaum* (Boerner 113), az angolban is megvan a *maiden-hair tree* (W.), azaz a vénuszhajfa neve. Ezt a jelzõt a korábbi, James Edward Smith által javasolt *Salisburia adiantifolia* terminus következményeként kapta, az *Adiantum* a vénuszhajpáfrányok nemzetsége. A németben használatos még az 'ezüstszilva', illetve 'ezüstbarack' jelentésű *Silberpflaume* (G. 266) és *Silberaprikose* (PbF. 198) terminus. Ez utóbbi nevek alapja minden bizonnyal a ginkó kínai *yínguó* 'ezüst gyümölcs', illetve *yínxìng* 'ezüstbarack' (W.) elnevezése. Ma a leggyakoribb a kínaiiban a *bai guó* 'fehér gyümölcs' (uo.) név, amely a növény honosításával átkerült mint kölcsönszó több más nyelvbe is; vö. viet. *bach qua*, jap. *ginnan* és kor. *eunhaeng* (uo.). További idegen nyelvi neve az ar. *mabad ag*, fi. *neidonhiuspuut*, litv. *dviskiautis ginkmedis*, le. *mitorząb dwuklapowy*, sp. *árbol de los cuarentos escudos* (EL.).

bunyadió J. *Araucaria bidwillii* (T.). Az araukáriafélek (Araucariaceae) családjába tartozó, nagy, örökzöld fenyő Ausztráliában őshonos.

A *bunyadió* a termés angol *bunya nut* (W.) vagy ném. *Bunya Nuss* (KL.) nevének részfordításával átvett neve. Fájának hasonlóan a *bunjabunya fenyő* (P. 56), az ang. *bunya pine* (W.) tükörfordítása, a ném. *Bunya-Bunya-Baum* 'ua.' (Boerner 361) részfordítása. Van az angolban a fának *bunya-bunya tree* (T.) elnevezése. A termés az ausztráliai bennszülöttek kedvelt és igen fontos tápláléka, Queensland déli részén terül el a hasonló nevű *Bunya Mountains*, ebben a hegységben honos a bunyabunya fenyő. Ám a fehér telepések terjeszkedése miatt Dél-Queensland olyan mértékben átalakult, hogy 1840-ben természetvédelmi övezetet hoztak létre a fa élőhelyének megőrzésére. Szent fa az őslakosok körében, a különböző törzseknel használatos népi *bunya*, *bonye*, *bunyi* vagy *bunya-bunya* (W.) neve került át az angolba. Nemzetközi szóvá vált; vö. afr. *bunya-bunya*, *pin bunya*, sp. *bunya-bunya*, *pino bunya*, port. *bania-bunia*, *pinheiro bunya*, *pinheiro bunya-bunya*, ol. *nocciola bunya* 'bunyamogyoró', holl. *bunya noot*, dán *bunya nød*, norv. *bunya nøtt*, sv. *bunya nõt*, fi. *bunya pähkinä*, észt *bunya pähkel*, lett *bunya rieksts*, cs. *bunya-bunya*, szlk. *bunya orech*, ro. *puliță bunya* 'ua.' (KL.).

Társneve az ausztráliai araukária (P. 34), l. az araukária szócikkben. Szó szerinti megfelelője a cs. *araukarie australská*, tör. *avusturalya arokaryası* (KL.). Szűkebb elterjedési területére utal ném. *Queensland-Araukarie* (EL.) és fr. *pin du Queensland* (KL.) neve. Hasonneve a port. *pinheiro da Australia*, le. *wschodnia Australia*, cs. *borovice Austrálie* (uo.) elnevezése. A litvánban litv. *kvapioji araukarija*, azaz 'aromás araukária', az oroszban or. *араукария будвилла* (uo.).

A nemzetség latin szaknyelvi neve Chile *Arauco* tartományára és az *arauco* (araukán) indiánokra utal.

papau J. *Asimina triloba* (P.). Az USA legnagyobb ehető gyümölcsét termő fa. Lombhullató, nálunk is megél szabad földben. Világoszöld gyümölcse éretten puha, jellegzetes, finom illata van.

A magyar terminus a ném. *Papau* 'ua.' (Boerner 377) átvétele. Nyilván összefügg az ang. *pawpaw* 'ua.' (EL.) névvel. Megtévesztő az ang. *pawpaw*, *paw paw*, *papaw* (átkerült más nyelvekbe is; vö. holl., ro. *pawpaw* [uo.] név, mert a papáját 'Carica papaya' is jelöli. Vörös Évánál is szerepel a magyar *pawpaw* (R. 1905: *paw-paw* 'papaja') névvel együtt (VörösEgz. 140). A *papája* és a *pawpaw* név körüli látszólagos zűrzavar oka az, hogy a *pawpaw* terminust Ausztráliában és esetleg a régi Brit Nemzetközösség más tagállamaiban még a Carica papaya jelölésére használják. Az Amerikában használatos *pawpaw* azonban az Egyesült Államokban honos *Asimina triloba* faj neve. Ez a faj szinte ismeretlen az Egyesült Államokon kívül.

Az *Asimina triloba* társneve a magyarban az *annónacserje*, valamint az *indiánai banán*, *hoosier banán*, *szegény ember banánja* (T.). Ez utóbbiakat mind a gyümölcsfa angol neveinek fordításával alkották; vö. ang. *indiana banana*, *hoosier banana*, *pooz man's banana* (EL.). A sárgásfehér,

banán állagú gyümölcsűs miatt szerepel a jelzős szerkezetekben a *banán* utótag. Idegen nyelvi nevei közül – a latin szaknyelvi *triloba* fajnévhez hasonlóan – a 3-3 szíromlevélre és a 3 csészelevélre utal a fr. *siminier trilobé*, ném. *dreilappige Papau*, le. *asymina trójklapowa* (uo.). További neve az ol. *parcellia*, ang. *kentucky banana* (uo.), *american pawpaw* (W.).

tökfa, rumbatökfa J. *Crescentia cujete* (P. 252). Latin-Amerikában nagyon gyakran, ritkábban a trópusi Afrikában és Ázsiában is termesztik.

Az ang. *gourd tree*, tör. *kabak ağacı*, gör. *δέντρο κολοκύνθη*, blg. *кратуна дърво*, port. *árvore de cuia*, ol. *albero delle zucche*, lett *ķirbis koku*, ro. *tărtăcuță copac* (KL.), azaz 'tökfa, lopótökfa' szó szerinti megfelelője.

A tökfa fás héjú termését a lopótökhöz hasonlóan edények, tányérok, kőműveskanalak, evőkanalak vagy hangszerek (rumbatök) készítésére használják fel, ez a névadás szemléleti háttere; vö. ang. *calabash tree* (W.) *cannonball tree*, fr. *calebasse*, ném. *Baumkalebasse* (ENL.), *Kalebassenbaum* (G. 184), *Kalebasbaum* (Boerner 93), szlk. *kalabasovніка* 'ua.' (KL.).

Társneve a magyarban a szintén felhasználására utaló *edényfa* (MNöv. 238), valamint a *kalabásza* (uo. 50). Tudományos latin nevében a *cujete* fajnév a gyümölcs braziliai neve, a nemi név pedig a bolognai író, Pietro Crescenzi (1230–1320) nevét örökíti meg, akinek *Opus ruralium commodorum libri XII* című műve a középkor egyik első nyomtatott könyve (Augsburg, 1458). További idegen nyelvi neve a sp. *higüero*, *totumo* (ENL.), *cuieira* (W.), *jícara*, *taparo*, le. *krescencja*, *dzbaniwó*, port. *coité*, *cuité*, *cuieira*, *huingo*, ol. *crescenzia*, litv. *puodyninė krescencija*, észt *kõrvitsapu*, cs. *kujeta* (KL.).

barackpálma J. *Bactris gasipaes* (P. 43); *Guilielma speciosa* (uo. 313). Az Amazonas-medence lakóinak egyik legfontosabb haszonnövénye.

Barackra emlékeztet ennek a pálmának a gyümölcse, számos nyelvben megvan hasonló neve; vö. ném. *Pfirsichpalme* (G. 91), holl. *perzikpalm*, fr. *palmier pêche* (EL.), ang. *peach-palm* (W.), ro. *palmier piersic*, gör. *παλάμη ροδάκνιο*, or. *персиковая пальма*, sv. *persikopalm*, fi. *persikkapalmu*, észt *virsikpalm*, lett *persiks palma* (KL.), tulajdonképpen 'őszibarackpálma', illetve cs. *broskev dlaň*, szlk. *broskyňa dlaň*, blg. *npackова длан*, tör. *şeftali hurma* (uo.), azaz 'baracktenyér'. Szaknyelvi latin elnevezésében a nemi név a 'bot' jelentésű görög *baktron* szóból való, ennek a pálmának fás részeiből ugyanis sétatobotokat készítettek.

Társneve nálunk a *pejibaye* (ENL.), megfelelője a ném. *Pejibaye* (uo.), dán, norv. *pejibaye* (KL.), ang. *peyibaye*, *pejivalle*, sp. *pejibaye* (W.). Ugyancsak azonos etimológiai csoportba tartozik a sp. *chantaduro* (uo.), *chontaduro*, *chonta*, *chonta de castilla*, kecsua *chunta*, valamint a port. *cachipae*, sp. *cachipay*, *gachipaes* (EL.), végül a port. *pupunha*, *pupunheira*, ol. *pupunha* (KL.), ang. *Pupunha* (W.) is. További idegen nyelvi neve a sp. *tembé*, *pixbae*, ang. *pewa* (uo.), *pewa nut*, sp. *macana*, *periguaó*, *pijiguaó*, *pijuayo* (EL.), fr. *parepon* (ENL.), fi. *palmera pijuayo*, litv. *valgomoji slyvenė*, le. *palma džemowa* (KL.).

Tahiti-gesztenye J. *Inocarpus edulis* (ENL.). Középmagas, örökzöld fa a tartósan nedves trópusi, síkvidéki klímában, egmagvú hüvelytermésekkel.

A növény ang. *tahitian chestnut* (W.) vagy ném. *Tahitikastanie* (KL.) nevének tükörfordítása. Szó szerinti megfelelője még a fr. *châtaigne de Tahiti*, *châtaignier tahitien*, sp. *castaña de Tahití*, ol. *castagna taiitana*, or. *таитянский каутан*, dán *tahitisk kastanie*, norv. *tahitisk kastanje*, sv. *tahitiska valnötträdet*, fi. *tahitian kastanja*, észt *tahiti kastani*, lett *taitiešu kastaņa*, litv. *taitiečių kaštonas*, le. *tahitańczyk kasztan*, cs. *tahitština kaštan*, szlk. *tahitský gaštan*, ro. *castan tahitiană*, blg. *таитяньски кестен*, tör. *tahiti kestane* 'ua.' (uo.).

Tahitiban őshonos fa, szintén erre utal ang. *Otaheite chestnut* (Otaheite: Tahiti régi neve), valamint sp. *nuez de Tahití*, ném. *Tahitinnuss* (ENL.), holl. *tahitinoot*, sp. *nuez de Tahití*, port. *noz tai-*

tiana (KL.), azaz 'tahitidó' elnevezése. További idegen neve a sp. *rata*, ang. *aila*, *fosberg* (EL.), *polynesian chestnut*, gör. *πολυνησία κάστανα* (KL.), azaz 'polinéz gesztenye'.

gyertyafa, ehető J. *Parmentiera aculeata* (edulis) (P. 103). Terebélyes, alacsonyan elágazó fa; termése fényes világoszöld. Dél-Mexikóban és Guatemalában honos, ebben a térségben gyakran termesztik.

A faj ang. *food candletree* (EL.) nevének tükörfordítása; vö. még ném. *Kerzenbaum* (Boerner 371), *Kürbis-Kerzenbaum* 'ua.' (ENL.), azaz 'gyertyafa', illetve 'tökgyertyafa'. Tudományos latin nevében az *aculeata* fajnév a töviseire, az *edulis* ehető gyümölcsseire utal. A nemi név pedig a francia gazdász és gyógyszerész, Antoine-Augustin Pamentier (1737–1813) nevét őrzi. Az ehető gyertyafa további neve a sp. *cuajilote*, *pepo de árbol* (uo.), port. *guajiloba*, lett *dygliotoji parmentjera* (KL.), nahua *coxilotl*, *cuaxilot*, *palo de jilote*, *cuaxilotl*, sp. *aji de cabaiguan*, *pepine de arbol*, *pepino de ardilla* (EL.).

goji-bogyó J. *Lycium chinense* (T.). Fája 3–4 m magasra nő. Gyümölcsének a Földön ismert valamennyi táplálék közül a legmagasabb a béta-karotin-tartalma.

A kínai ördögcérna *goji-bogyó* neve az ang. *goji berry* (T.) vagy ném. *Gojibeere* 'ua.' (KL.) átvétele részfordítással. Szó szerinti megfelelője az ol. *bacca di goji*, tör. *goji beryy*, ro. *goji bace* 'ua.' (uo.). Vagy csak egyszerűen port., fr. *goji*, illetve sp. *cereza goji* (uo.), azaz 'goji csresznye'.

Kínai farkasbogyó (uo.) társneve az ang. *chinese wolfberry* 'ua.' (uo.) tükörfordítása. Szintén a növény származására utal ang. *chinese desert-thorn* (EL.), ném. *chinesischer Bocksborn*, fr. *lyciet de Chine*, or. *depeza kumaücska*, fi. *kinanpukinpensasta*, észt *hiina taralõng*, lett, litv. *kininis ožerškis*, le. *kolcowój chiński*, cs. *kustovnice čínská*, szlk. *kustovnica čínska* (KL.), valamint ang. *tibetan goji*, *himalayan goji* (T.) elnevezése.

Egyéb társneve a *kínai ördögcérna*, *lícium* (uo.). Ez utóbbi névvel jelölik más nyelvekben is; vö. blg. *плодът на личиума*, or. *плоды личиума*, fr. *lyciet* (KL.). (A növény rokona a nálunk is élő *ördögcérna*, a burgonyafélélekhez tartozó, kicsiny, piros bogyót bőven termő *Lycium barbarum* [neve még: *sefüsefa*, *elevengát*, *szopóka*, *folyó fűzfa*, *boszorkányheg*]).

Lefordítva 'baktövís' jelentésű ném. *Bocksborn* (M. 57), ang. *bocksborn* (T.) neve, valamint holl. *chinese boksdoorn*, dán *bredbladet bukketorn*, norv. *kinabukketorn*, sv. *bredbladigt bocktörne* (KL.) összetett neveinek utótagja.

További idegen nyelvi neve a sp. *cambrón de Ningxia*, port. *ocambrono de Ningxia* (uo.), ind. *daon koki*, jap. *kuko-cha* (EL.), ang. *Duke of Argyll's tea tree*, *matrimony vine*, kí. *gouqi*, jap. *kuko*, *kuko no mi*, *kuko no kajitsu*, kor. *gugija*, thai *gão gee* (T.). Tibeti *dretsherna* (uo.) nevének jelentése 'szellemtövís'.

aranykanálfa J. *Byrsonima crassifolia* (P. 34). Örökzöld fa. Mexikóban és Közép-Amerikában honos, ahol az egyik leggyakoribb gyümölcs-, dísz- és utcai sorfa.

A faj ang. *golden spoon* (W.) nevének tükörfordítása. A név alapja a virág: minden kis virágszirom olyan, mint egy-egy kiskanál. Azonos etimológiai csoportba tartozik a növény fr. *nancé*, ol. *nancy*, *nancite*, or. *нанце*, holl. *nanche* (KL.), ném., sp., ang. *nance*, sp. *nanche*, *nancite*, *nancito*, akárcsak fr. *maurissi*, *morissi*, *moureiller*, port. *murici*, *muruci*, sp. *marushi*, valamint port. *cangica*, sp. *changugo*, végül sp. *crabo*, *chaparro* (EL.), fr. *chaparro* (T.) és ang. *craboo*, *kraabu* (W.) elnevezése. További idegen nyelvi neve az ang. *nance bark*, azték *nantizinoxocotl*, sp. *cimarrón*, *indano*, *manero*, *manteco*, *paralejo*, *tapal*, *yoco* (EL.).

banyánafa, banyánafüge J. *Ficus benghalensis* (P. 43). A Himalájában honos terebélyes, magas fa. Régóta ültetik Indiában árnyékadónak.

Nemzetközi szó; vö. ang. *indian banyan*, fi. *banian*, fr. *figuier des banians*, ném. *Banyan-feige* (EL.), *Banyanbaum*, ang. *indian banyan fig*, *banyan tree*, tör. *banyan ağacı*, cs. *fíkovník banyán*,

ol. *banyan*, or. *баньян*, holl. *banyanboom*, norv. *banyantre*, sv. *banyanfikus*, *banyanträäd*, fi. *banianiviiikuna viikunapuu* 'ua.' (KL.).

Társneve az *indiai fikusz* (P. 377), és az *indiaifüge* (uo. 91), az ang. *indian fig* 'ua.' (W.) tükörfordítása. Megfelelője a cs. *fikovnik indický*, sv. *indisk fikon*, dán *indisk figen*, port. *figueira da India*, sp. *higuera india*, *higuera de la India* 'ua.' (KL.). Ugyancsak előhelyére utaló neve az ang. *bengali fig* (W.), ném. *bengalischer Feigenbaum*, blg. *бeнгалски фикус*, le. *figowiec bengalski*, port. *figueira de Bengala*, észt *bengali viigipuud*, lett *bengālijas vīģes*, litv. *bengālinis fikusas*, gör. *φίκος της βεγγάλης* (KL.) és or. *бeнгальский фикус* (EL.). További neve a hindi *bot*, szanszkrit *vata* (uo.), ang. *borh*, *wad*, szanszkrit *nyagrodha* (W.), szlk. *fínsky durič*, *fínský honič* (KL.).

csillagegres J. *Phyllanthus acidus* (T.). Kis bogyós gyümölcse ropogós, lédús és nagyon savanyú. Leve jóízú, frissítő ital.

Ez a magyar név a növény ang. *star gooseberry* (W.) nevének tükörfordítása. Megvan más európai nyelvben is; vö. ném. *Sternstachelbeere*, fr. *groseille étoilée*, dán, norv. *stargooseberry* 'ua.' (KL.). Az or. *крыжовниковое дерево* 'ua.' (uo.) 'egresfa' jelentésű. A latin szaknyelvi névben a fajnév a 'savanyú, erős' jelentésű lat. *acidus* szó (~ *acetum* 'ecet'), a gyümölcshűs ízére utal.

Számos neve pedig előhelyére, Indiára, Tahitira, az Antillákra; vö. ang. *Otaheite* (Tahiti régi neve) *gooseberry*, *Tahitian gooseberry*, *West India gooseberry* (W.), or. *антильский крыжовник* (EL.), fr. *surelleou cerisier de Tahiti*, sp. *grosella India*, port. *groselha da Índia*, *cerejeira do Taiti*, ol. *grosella d'India* (KL.). 'Maláj egres' értelmű a növény ném. *malayischer Stachelbeerbaum*, holl. *malaïse kruisbes*, fi. *malajii karviainen*, észt *malai karusmari*, lett *malajiešu ērkšķoga*, litv. *malajiečiu agrastas*, le. *malajski agrest*, cs. *malajsky angrešt*, szlk. *malajsky egreše*, ro. *coacăze malaezian*, blg. *малайску цариградско грозде*, tör. *malayca bektasi üzümü*, gör. *μολαισιακά φραγκοστάφυλλο* (uo.), ang. *malayan gooseberry* (W.) elnevezése. A csillagegres gyümölcse az úgynevezett *grosella* Puerto Ricóban és Kolumbiában. Kedvelt édesség a *dulce de grosellas*. L. még: **köszmétefa**.

peruiuborka J. *Solanum muricatum* (P. 205). A kolumbiai Andok magas fekvésű területein honos. Gyümölcse szív alakú, bő levű.

Az angolban *sweet cucumber* (EL.), azaz 'édes uborka', *peruvian pepino* (uo.), azaz 'perui pepino' a neve. A magyarba is átkerült *pepino* (P. 204) név nemzetközi szó; vö. ang., ném., sp. *pepino* (VörösEgz. 141), ol., fi. le., cs., szlk., sv., holl., ro. *pepino*, fr. *pépino*, gör. *πεπίνο*, észt *pepiin* (KL.), kecsua *cachum pepino* (T.), sp. *pepino dulce* (W.), *pepino blanco*, *pepino de agua*, *pepino mango*, *pepino morado*, *pepino redondo*, azeri *pepino*, or. *пeпино* 'ua.' (EL.).

A peruiuborka társneve az *erkélydinnye* (P. 81), illetve a *tojásdinnye* (EL.). Számos nyelvben ugyancsak a *dinnye* névvel alkotott összetétellel jelölik a peruiuborkát; vö. sp. *pepino melón*, ol. *melone pepino*, azaz 'dinnyepepinó', holl. *appelmeloen*, vagyis 'almadinnye', port. *melão de árvore*, azaz 'dinnyefa' (KL.). 'Körtedinyne' jelentésű a ném. *Birmenmelone*, cs. *hruškový meloun*, fi. *päärynämeloni*, holl. *meloenpeer*, dán, norv. *pæremelon*, ol. *pera melone*, port. *pêra melão* (uo.), or. *дынная груша*, fr. *melon-poire*, ang. *pear melon* és sp. *peramelón* elnevezése, a port. *melão-andino* (EL.) pedig 'andoki dinnye'. Gyakori a világhálón (*ausztrál*) *dinnyebokor* (T.) társneve is. Ez utóbbi az ang. *melon shrub* 'ua.' (EL.) tükörfordítása. További idegen nyelvi neve a sp. *mataserrano* (uo.), *cachun*, litv. *ežinė kiauliuogė*, ném. *Mellowfrucht* (KL.).

kúszmagnólia, **kínai** J. *Schisandra chinensis* (P. 155). Kínában és a szomszédos orosz, valamint koreai területeken található kúszócserje. Erősen illatosak a virágai. Fürtös, piros bogyótermését nyersen vagy főzve fogyasztják.

Más nyelvek nevei között nem találjuk a *magnólia* terminust, csupán a cseh nyelvben *mag-nolka čínská* (KL.), azaz 'kínai magnólia' a növény neve. A *kúszmagnólia* összetételben a *magnóliát*

Pierre Magnol (1638–1715) francia botanikus nevéből alkotották, Linné így akarta megörökíteni a montpellierbeli botanikus kert igazgatójának a nevét. Nemzetközi szó; vö. ném. *Magnolie* (PbF. 280), ang., fr., or., le. *magnolia* (EL.).

A kínai kúszómagnólia társneve a *boglárfolyondár* (P. 155), illetve az *öttűzű bogyó* (KL.) a kínai népi *wū wèi zi* (W.), azaz 'öttízű bogyó' neve alapján. A gyümölcsűs édeskés-savanyú, a mag csípős és keserű, összerágott leveleinek pedig sós utóíze van, ez *öttűzű* nevének a magyarázata. A latin szaknyelvi *Schisandra* nemi nevét a görög *schiszisz* 'elosztás, választás' és az *aner*, gen. *androsz* 'férfi' szavakból alkották. A nemzetségnévvvel jött létre a kínai kúszómagnólia ang. *schisandra berry*, fr. *schisandra de Chine*, sp. *schisandra*, port. *schizandra*, *equisandra*, ol. *bacca schizandra*, or. *язода уизанѡра*, holl. *schisandra-vrucht*, dán *schisandra-bær*, *schizandrafrugt*, norv. *schisandrafrukt*, litv. *kininė šizandra*, cs., szlk. *schizandra čínska*, gör. *σιχάντρα* (KL.) neve.

A kínai kúszómagnólia gyógynövény is, az európai kereskedelemben ang. *vitalberry*, ném. *Vitalbeere*, azaz 'életbogyó' elnevezéssel forgalmazzák, Amerikában *magnolia vine* (W.), azaz 'magnóliaszőlő' a neve. A németben *Beerentraube* (PbF. 402), azaz 'medveszőlő', a svédben *fjärilsranka*, a finnben *palsamiköynnös*, *balsamranka* (KL.), vagyis 'pillangószőlő', illetve 'balzsamszőlő' neve is használatos.

A citrom, lemon gyümölcsnévvel is alkottak nevet a kínai kúszómagnóliának; vö. blg. *ку-майску лимон*, ném. *Schisandra Limonenfrucht*, litv. *kininis citrinvytis*, or. *лимонник китайский*, fi. *sitruunaköynnös*, észt *hiina sidrunväändik*, lett *kīnas citronliāna*, litv. *kininio citrinvyčio*, *kininiai citrinvyčiai*, dán *kinesisk lemontrae*, le. *cytryniec chiński* (uo.), azeri *çin cir limon* (EL.). További idegen nyelvi neve a jap. *chosen-gomishi*, kor. *omidza*, viet. *ngu vi tu* (uo.), szlk., cs. *klanopraška čínska* (KL.).

lonc, kékbogyójú J. *Lonicera caerulea* (coerulea) (P. 418); *Lonicera caerulea* var. *edulis* (ehető lonc) (uo.). Mérsékelt éghajlatú területeken élő fagyálló növény, dísz- és gyümölcstermő bokornak kiválóan alkalmas. Kék színű, mézédese gyümölcs magas B-vitamin-tartalmú.

1807-ben Diószegiéknél a *Lonicera coerulea* magyar neve *kék lontz* (MFüvK. 169), ők is utalnak a gyümölcs színére: „bogyói öszveforttak, gömbölyűk, kékek”. A *kékbogyójú lonc* társneve a *hamvas lonc* (P. 418), a var. *dependens* a *kék mézbogyó* (T.). 'Kék mézbogyó' a jelentése holl. *blauwe honingbes*, ném. *Blaue Honigbeere*, továbbá 'mézbogyó' a szlk. *medová bobul'a* (KL.) nevének.

A latin szaknyelvi binominális elnevezésben a *caerulea* faji név (latin *caeruleus* 'kék, ég-kék'; vö. *caelum* 'ég') a termés színére utal. Szintén kék bogyótermésére és mézédese ízére utal ang. *blue-berried honeysuckle* (W.) neve. Hasonneve az ang. *sweetberry honeysuckle*, *blue fly honeysuckle*, *mountain fly honeysuckle* (EL.), *bearberry honeysuckle* (T.). Ugyancsak a termés színe az alapja a sp. *madreselva azul*, port. *madressilva azul*, ol. *caprifoglio turchino*, dán *blå gedeblad*, norv. *blåleddved*, sv. *blåbärstry*, észt *sinine kuslapuu*, lett *zilais sausserdis*, litv. *sausmedis melasvauogis*, le. *wiciokrzew siny*, cs. *zimolez modrý*, to. *lonicera albastrá*, gör. *μπλε αγιόκλημα*, tör. *mavi hanımelı*, or. *голубая жимолость*, *дикая голубая жимолость*, *синяя жимолость* (KL.), fr. *chèvrefeuille bleu*, fi. *sinikuusama* (EL.), azaz 'kék lonc' és a ném. *blaue Heckenkirsche* (uo.), vagyis 'kék sövényceseresznye' nevének.

A nemzetségnév pedig Adam Lonitzer (latin *Lonicerus*), 16. században élt német orvos és botanikus nevét őrzi. A *kékbogyójú lonc* további idegen nyelvi neve a blg. *гълбов нокът*, vagyis 'galambkarom' (uo.), or. *жимолость съедобная*, azaz 'ehető lonc' és a jap. *haskar* (W.).

kakaduszilva J. *Terminalia ferdinandiana* (T.). Ausztrália trópusi erdeiben őshonos fa. Arról híres, hogy valószínűleg a legtöbb C-vitamint tartalmazó gyümölcs a világon, C-vitamin-koncentrációja 3200–5000 mg/100g. Összevetésül a narancs és a grépfrút jut eszünkbe (30–50 mg/100g). Százszor többet tartalmaz tehát ebből az alapvető vitaminból.

Priszternél nem szerepel a faj neve. A *kakaduszilva* terminus a gyümölcs ang. *kakadu plum* (W.) elnevezése első tagjának átvételével, utótagjának lefordításával keletkezett. Társneve az angolban a nyilván bennszülött nyelvből átvett *gubinge*, *murunga*, valamint a *billygoat plum* (uo.), azaz 'bakkecskeszilva'.

citronád J. *Citrus medica* (P. 338.). A citronád Indiában őshonos. Gyümölcse nagyon illatos, a kínaiak és a japánok szobák, ruhák illatosítására használják.

A *citronád* név alakváltozata a *citronát*, *cedrát* (uo.). Európába már a 3–4. században hozták (Ubrizsy 120), 1807-ben a debreceni fűvészkönyvben a *Citrus medica* neve *török Tzitrom* (MFűvK. 429). A szerzők megjegyzik, hogy „ennek a' mivelés és a' Narantstsal való összepárosítás által igen sokféle fajtái lettek a' kertekben”. A név *török* jelzőjével minden bizonnyal a származásra kívántak utalni. Az *orvosi citrom* 'Citrus medica' szerepel Vörös Évánál (VörösEgz. 133), de az alábbiakkal kiegészíthető a szócikke.

Ma a növény var. *sarcodactylis* alfajának világhálón terjedő társneve a *foshou* és a *buddhakeze citrom* (T.). Ez utóbbi a növény angol *Buddha's hand citrom* (W.) nevének tükörfordítása. A névadás szemléleti háttere a termés különleges alakja. A hangzásbeli hasonlóság miatt a *buddhakeze (foshou)* a „boldog hosszú élet” (*fu shou*) jelképe is. Az alfaj latin szaknyelvi *sarcodactylis* nevét a görög *szarh* 'hús' és a *daktylosz* 'ujjak' szavakból alkotották, szintén a húsos, ujszerűen tagolt, az emberkézre hasonlító gyümölcsre utal, akárcsak az ang. *fingered citrom* 'ua.' (uo.) társnév. Ennek megfelelője a magyarban az *ujjas citrom* 'ua.' (T.). A gyümölcs ujszerű szakaszokra van osztva, nagyon hasonlít a zárt ujjú kézre. Elsősorban imádság közben zártak a kezek, ahogyan a buddhista templomokban Buddhát is ábrázolják. Japánban *bushukan* (W.) néven ismerik.

prótea J. *Protea* (P. 210). A *gyümölcstermő prótea* Dél-Afrika növénye, gyönyörű örökzöld fácska. A *Protea angolaensis* ehető, finom gyümölcsöt is terem.

Társneve a *cukorcserje* (P. 63) (< ang. *sugarbush* 'ua.' [W.]) és a *csodafa* (P. 69), *csodafenyő* (MNöv. 45; R. 1911: Nsz. 76). A szaknyelvi *Protea* nemzetségnévet Linné adta. A latin *Proteus* személynévből származik (< gör. *Proteusz* < *prótosz* 'az első, eredeti'). Proteus vízi istenség volt, akinek a kultuszát Poszeidon szorította ki később. Homérosz, Vergilius, Ovidius írt Proteusnak arról a közmondásos képességéről, hogy különböző megjelenési formákban tudott megmutatkozni, átváltozni. Az ang. *long-bud sugarbush* (W.) névvel jelölt faj a *Protea aurea*, a Dél-Afrikában honos *king protea* (uo.) pedig a *Protea cynaroides*. A név megfelelője az afr. *koningsprotea*, le. *protea królewska* 'ua.' (EL.). Nemzeti virág Dél-Afrikában, ennek a királypróteának van a nemzetségben a legnagyobb virága. Hasonneve az angolban a *king sugar bush*, társneve a *giant protea*, *honeypot* (W.).

köszmétefa J. *Phyllanthus acidus* (P. 454). A trópusokon széles körben termesztik mint igénytelen gyümölcsfát és díszfát. Sárgászöld termése lédús, zamatos.

A német *Baumstachelbeere* (ENL.), ang. *gooseberry tree* 'ua.' (W.) mintájára jött létre a magyar szaknyelvi név. További megfelelője a fr. *groselliere des Antilles*, sp. *grosella*, port. *groselha*, ném. *Grosella* (T.), or. *крыжовниковое дерево* 'ua.' (KL.).

A köszmétefa ang. *chermai* 'ua.' (W.) társneve az ind. *ceremai*, mal. *cermai* (KL.), fil. *karmáy* 'ua.' (W.) átvétele. További idegen nyelvi neve az Indiában használatos malayalam *arinellikkaor nellikka puli*, marathi *rai awla*, tamil *chinna nellikkai*, kannada *chikka nellikaayi*, tel. *nela usiri* (uo.), hindi *harfarauri*, szanszkrit *lavaliphala* (KL.), valamint a thai *mayom*, viet. *chùm ruột*, *tâm ruột*, fil. *bangkilíng*, *layoan* (W.).

A nemi nevet Linné adta, a gör. *phyllon* 'levél' és *anthosz* 'virág' szavakból alkototta; a tömött, bugás virágzat a névadás szemléleti háttere. A magyarban is van *viráglevél* társneve (MNöv. 267). L. még: **csillagegres**.

balzsamkörte, balzsamuborka J. *Momordica charantia* (P. 41). Csavarodó szárú kúszónövény. Ázsia trópusairól származik. A keserű ízű terméseket éretlen, zöld állapotban takarítják be.

A *balzsamkörte* a ném. *Balsambirne* (Boerner 358), ang. *balsam pear* (W.) tükörfordítása. Megvan a hollandban is a *balsempeer* 'ua.' (KL.) megfelelő. A *balzsamuborka* név 1894-ben bukkan fel először a *Momordica* nevéként (PallasLex.), a ném. *Balsamgurke* 'ua.' (KL.) átvétele tükörfordítással. Megvan a lengyelben is, szó szerint: *balsamka ogórkowa* 'ua.' (uo.). A *Momordica charantia* a *keserű balzsamuborka* (R. 1894: PallasLex.). Hasonneve a magyarban a *balzsamtök* (ENL.), az ang. *bitter gourd* (W.), *bitter cucumber* (KL.) mintájára; vö. még dán, norv. *bitteragurk*, sv. *bittergurka*, fi. *karvas kurkku*, észt *mõru kurk*, lett *rūgts gurķis*, litv. *gorkij agurkai*, ro. *amar castravete*, blg. *горчива краставица*, gör. *πικρή αγγούρι* (uo.), ném. *Bittergurke* (ENL.), mind 'keserűuborka' jelentésű. A németben használatos *Beißgurke* (uo.), azaz 'harapóuborka' neve is. Hasonló, de más növény terméséhez igazított név a port. *calabaza de biter*, ol. *momordica amara*, *zucca di biter*, *zucca amara*, fr. *tomordique amère*, holl. *bitterkomkommer*, *bitterpompoen*, tör. *kudret nari*, sp. *melón amargo*, or. *горькая тыква*, *горькая дыня* (KL.), ang. *bitter melon* (W.), vagyis 'keserűtök, keserűmomordika, keserűdinnye'.

Díószegiéknél 1807-ben a *Momordica charantia* neve *hegyes magrugó* (MFüvK. 523), a rokon *Momordica elaterium* pedig az *ugorkás magrugó*, *lövő uborka* (uo. 524), magyarázatul a szerzők leírása: „kis ugorkaforma, magvait a' véginn lövi ki”.

A *Momordica charantia* fajt Liszter *momordika* (P. 180) néven szótározta. A latin szaknyelvi *Momordica* nemzetségnév a lat. *momordicus* 'harapós, erős' szóból való, a termés igen csípős levére utal. A lat. *charantia* faji terminus pedig olasz növénynév (Boerner 224). További idegen nyelvi neve a fr. *paroka*, *margou*, sp. *cundeamor*, *sibicogen*, ang. *chinese cucumber*, kí. *kūguā*, jávai, ind. *pare*, *pare ayam*, jap. *goya*, *nigauri*, Nepál: *karela/karella*, India: malayalam *pavayka*, *kaṅṅṅayka*, tag. *ampalayá*, tamil *paakharkaa*, viet. *mướp đắng*, *khô qua*, Trinidad, Tobago: *caraille/carilley*, Guyana: *carilla* (W.).

egymagvútök, trópusi tüskéstök J. *Sechium edule* (P. 498). Az aztékok, maják ősi, igen bőven termő kultúrnövénye. A trópusokon és a szubtrópusokon világszerte nagy jelentőségűvé vált. Minden része ehető. Csüngő termése gömbölyded bogyo.

Egy magvútök nevének az az alapja, hogy termésében egyetlen nagy mag fejlődik. A *trópusi tüskéstök* terminus pedig élőhelyére, valamint a sűrűn tüskékkel borított bogyojára utal. Német neve is *Stachelgurke* (PbF. 510), azaz 'tüskés uborka'. A latin szaknyelvi *Sechium* nemzetségnév ugyan csak hasonló, a gör. *σεκόσζ* 'szög, kerítés, korlát' szavakból alkották. A faji jelző pedig az 'enni' jelentésű lat. *edere* szóból ered, az ehető termésre utal.

Azonos etimológiai csoportba tartozik ang., fr. *chayote*, sp. *chayota*, *chinchayote*, *cidrayota* (ENL.), ném. *Chayote* (Boerner 173), norv. *chavote*, cs. *čajot*, or. *čajom* és szln. *čajota* (W.) elnevezése. További idegen nyelvi neve a port. *chuchú*, ang. *vegetable pear*, sp. *choko*, *staprecianté*, *citrayota*, hv. *měksički krastavac*, fi. *kajottikurpitsa*, fr. *christophine*, *chouchou*, ol. *zucca centenaria*, le. *kolczoch jadalny*, or. *мексиканский огурец*, tör. *dikenli kabak*, *kıbrıs kabağı*, *atçik kabağı* (uo.).

jamaicai cseresznye J. *Muntingia calabura* (P. 431). Örökzöld fa, gyümölcse gömbölyű, csüngő bogyojú, a lágú és bő levű pulpa üvegesvörös és édeskés.

A magyar név a ném. *Jamaikakirsche* (ENL.), ang. *Jamaica cherry* (EL.), *jamaican cherry* 'ua.' (W.) szó szerinti megfelelője; vö. még or. *ямайская вишня* (uo.), fr. *cerisier de la Jamaïque*, holl. *jamaica kers*, dán *jamaica kirsebær*, norv. *jamaica kirsebær*, sv. *jamaica körsbär*, fi. *jamaika kirsikka*, észt *jamaica kirss*, lett *jamaika ķiršu*, le. *jamaika ķiršu*, cs. *jamaika třešeň*, szlk. *jamaika čerešňa*, ro. *cireș jamaica*, blg. *ямайка черешиа*, tör. *jamaica kiraz*, gör. *τζαμάικα κεράσι* (KL.). Nevében a faji jelző a trópusi Amerikában, így Jamaicában is honos gyümölcsfa származására utal. Az utótagnál a névadási szemlélet háttere cseresznyepiros színű és cseresznyeméretű bogyotermése.

Társneve a *vágásfa* (P. 265) és a *kalabura* (uo. 134), a lat. szaknyelvi *calabura* fajnév és a port., holl. *calabura*, sp. *calabura*, *calubur* (EL.) megfelelője. Összetételekben a lat. *cal-* 'szép-' jelentésű. További idegen nyelvi neve a fr. *bois ramier*, sp. *majagua*, ang. *jamfruit*, holl. *muntingia calabura*, *páo de seda*, sp. *capulín*, *capulín*, tag. *ratiles* (uo.), ang. *Panama berry*, *Singapore cherry*, *strawberry tree*, ind. *kersen*, fil. *aratitis*, *araites*, *manzanitas*, sp. *bolaina*, *yamanaza*, *cacaniqua*, *capulín blanco*, *nigua*, *niguito* (W.), *memiso*, *cerezo cimarrón* és a 'maláj cseresznye' jelentésű ol. *malese ciliegio* (KL.).

kafferszilva J. *Dovyalis caffra* (P. 130). Tömött, tüskés, mutatós örökzöld bokor. Ringló nagyságú kerek gyümölcssei sárgák, fényesek, finom ízűek.

A név jelzője és a latin fajnév a Dél-Afrikába kivándorolt bantu törzsek ang. *kaffir*, *kafir*, ném. *Kaffern* (G. 114), *Kaffernlande stammend* (Boerner 217) nevével függ össze, a végső forrás a 'hitetlen' jelentésű arab *kafir* kifejezés. A kafferszilva több idegen nyelvi nevében is szerepel; vö. or. *кафрская слива*, fr. *pomme caffre*, sp. *manzana cafre* 'ua.' (KL.).

A növény társneve a *vadbarack* (uo.) vagy *trópusi barack* (T.). Növénytársításokban még nem szerepel. *Barack* elnevezése a gyümölcs sárgabarack ízére és színére utal. További társneve a *Kei-alma* (W.), ez az ang. *kei apple* (uo.), *kei-appel* 'ua.' (EL.) megfelelője; vö. még sp. *kei* (uo.), ném. *Kei-Apfel*, fr. *pomme de kei*, sp. *manzana key*, port. *maçã key*, holl. *kei-appel*, sv. *kei-äpple* 'ua.' (KL.). Az összetételben a tanzániai folyó neve, a *Kei* földrajzi név szerepel, az *alma* utótag pedig a gyümölcs formájára utal. A spanyolban használatos még *umkokolo* (EL.), az angolban *umkokola* (W.) neve. A litvánban *afrikinis dovalis* (KL.) elnevezése használatos, a port. *groselha africana* (uo.) neve pedig 'afrikai ribizli' jelentésű.

guajakfa J. *Guaiacum officinale* (P. 100), *Guajacum sanctum* (Szabó 482). Közép-amerikai hazájában magas, örökzöld fa, termése narancsszínű bogyó. Már Kolumbusz ismerte gyógyhatásait.

A *guajakfa* név alakváltozata a magyarban a *gvajak-fa* (MNöv. 69). Az elnevezés már 1570 k. felbukkan a magyar írásbeliségben, a rendkívül tájékozott Lencsés György *guaiacumfa* néven említi kétszer is orvosbotanikai művében, a kéziratban fennmaradt *Ars Medica* receptjei között (I. 315b és I. 316a). 1578-ban Melius azt írja hasznairól Herbariumában, hogy a „*Guaiacum*, Frantzosa fa, Frankoschholz Igen jó az Frantzusnac” (Folio 31). A név megvan az angolban: *guaiac* (W.) és a németben is: *Guajakholz* (G. 274): *Guajacum*, *Guajakbaum* [a fa], *Guajabe* [a gyümölcs] (DW.). A növény eredeti karibi, közelebről haiti *guayacán*, *huayacán* nevéből való a sp. *guayaco* 'ua.' (uo.), ez terjedt el Európában.

Életfa, *csúzfa* (R. 1911: ua. [Nsz. 129]) társneve a növény gyógyhatása alapján jött létre, akár a szifilisz (R. franc. francu) elleni küzdelemben keletkezett *franciafa* [P. 100; R. 1578: *Frantzosa fa* (Melius Herbariuma)]. Ennek alakváltozata a népetimológiás átalakítással keletkezett népnyelvi *Ferenc-fa* 'ua.' (MNöv. 46). Német neve a *Pockholz* (PbF. 205) (Pocke 'himlő', de akkor Pockenholz volna; Halász Előd szótárában hajózási szakszó, 'pockfa' fordítással). Használatos még az angolban a *roughbark lignum-vitae* (W.), azaz 'durva kérgű életfa' összetett neve.

HIVATKOZÁSOK

- ArsMed. = Lencsés György: *Ars Medica*. Orvosbotanikai kézirat. 1570 k. Közzéteszi: Varjas Béla: XVI. századi magyar orvosi könyv. Kolozsvár, 1943.
- Boerner = Franz Boerner: *Taschenwörterbuch der botanischen Pflanzennamen*. Berlin, 1966.
- Bonplandia = *Bonplandia*. Zeitschrift für die gesammte Botanik (Jahresbericht der Naturhistorischen Gesellschaft zu Hannover). Hannover, 1853–1862.
- DW. = Wahrig, Gerhard: *Deutsches Wörterbuch*. Gütersloh, 1971.
- EL. = *Encyclopedia of life* (<http://www.eol.org>).

- Elmer 1903 = Elmer D. Merrill: *A dictionary of the plant names of the Philippine Islands*. Manila, 1903.
- ENL. = *Egzotikus növénylexikon* (<http://www.freeweb.hu/egzotikusnoveny>).
- G. = Helmut Genaut: *Etymologisches Wörterbuch der botanischen Pflanzennamen*. Basel–Boston–Berlin, 1996.
- JH. = *Jahrbuch der Hamburgischen Wissenschaftlichen Anstalten*. Hamburg, 3. évf., 1886.
- KL. = Kun Ákos: *Egzotikus gyümölcsök és zöldségek*. Album 7201 képpel. (<http://kunlibrary.com>).
- M. = H. Marzell: *Alphabetisches Verzeichnis der deutschen Pflanzennamen*. Leipzig, 1957.
- MFüvK. = Diószegi Sámuel – Fazekas Mihály: *Magyar fűvész könyv*. Debreczen, 1807.
- MNöv. = Csapody Vera – Priszter Szaniszló: *Magyar növénynevek szótára*. Budapest, 1966.
- MT. = Wilson Popenoe: *Manual of tropical and subtropical fruits*. New York, 1920.
- Nsz. = Cserey Adolf: *Növénytár*. Budapest, 1911.
- P. = Priszter Szaniszló: *Növényneveink*. Budapest, 1998.
- PbF. = Rudolf Schubert – Günther Wagner: *Pflanzennamen und botanische Fachwörter*. Leipzig, 1988.
- Szabó = Szabó László: *Gyógynövények és élelmiszernövények A-tól Z-ig*. www.meliusalapitvany.hu.
- T. = <http://www.terebess.hu>.
- Ubrizsy = Ubrizsy Savoia Andrea: *Olasz–magyar botanikai kapcsolatok a nagyszombati egyetem megalapításáig*. Pécs, 2002.
- VörösEgz. = Vörös Éva: *Egzotikus gyümölcsök magyar neveinek történeti–etimológiai szótára*. Debrecen, 1996.
- W. = Wikipedia (en.wikipedia.org).
- WA. = World Agroforestry Centre. *AgroForestryTree Database*. (www.worldagroforestry.org).

Rácz János